

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 6, Sayı 14 (Aralık 2017), s. 168-182
DOI: DOI: 10.25068/dedekorkut146
ISSN: 2147 - 5490, Samsun- Türkiye

Özgün Makale/ Original Article

Çeliş Tarihi: 06. 11. 2017
Kabul Tarihi: 26. 12. 2017

Amin Maalouf'un Yolların Başlangıcı Adlı Eserinde 'Ben ve Öteki' Kavramları

The 'Self and Other' Concepts in Amin Maalouf Book's Origins

İlknur TATAR KIRILMIŞ*

Öz

Amin Maalouf, köklerinin geldiği toprakları, Orta Doğu'yu, eserlerinin ilham unsuru haline getirmiştir. Doğu ve Orta Doğu insanının zihnini önemli oranda meşgul eden göçmenlik, onun kitaplarında en çok işlenen başlıklardan birisidir. Yazar, nesiller boyunca memleketinden Batı'ya devam eden göçleri üç neslin serüveniyle birleştirerek Yolların Başlangıcı'nı yazar. İdeal olarak bir pusulaya dönüşmüş Batılı yaşam kültürünün her göçmenden esirgediği aidiyet, ben olma, eserin kurgusunda fonksiyonel bir unsurdur. Yolların Başlangıcı'nda, yazarın ailesine ait eski bir 'bavul'a sığdırılmış yüz elli yıllık mektup, resim ve çeşitli evraklar Beyrut'tan Fransa'ya yazılmak üzere götürülür. Bu belgelerin anlatıcının entelektüel varoluşundan sonra ortaya çıkması 'ben'i yorumlayabilecek özbilinç farkındalığıyla ilgilidir. Hegel felsefesinde özbilincin varolma koşulu kendisini olumsuzlamasıdır. Tin'in doğayla olan ilişkisinde olduğu gibi, özbilincin kendini olumsuzlama ve bu yolla oluşturma süreci, kendisine yabancılaşma ve bunun aşılması aracılığıyla gerçekleşir. Bu eserde, anlatıcının kendisini yabancı hissettiren ve anlamadan hayatına devam etmesine engel olan şey geçmişi, kökleridir. Ona ulaşmanın yolu ise 'bavul'a gelişi güzel, dağınık bırakılmış evraklardan geçmektedir. Yazarın hayatında 'öteki'yi temsil eden Fransa'daki göçmenlik, 'ben'i tanımlama ve değerlendirme imkânı yaratmıştır. Maalouf'un bu eserindeki göçmenlik olgusu 'ben ve öteki' kavramları çerçevesinde değerlendirilerek sürecin 'efendilik ve köleliğe' dönüşmesi veya dönüşmemesine bakılacaktır.

Anahtar kelimeler: Amin Maalouf, Yolların Başlangıcı, göçmenlik, ben ve öteki, yabancılaşma, efendilik ve kölelik.

Abstract

Amin Maalouf has let his Middle Eastern roots become his inspiration for his works. The theme of migration which occupies the minds of many Middle and Far - Easterners is one of the most reoccurring titles in his creations. In his memoir *Origines*, the author tells the adventures of three generations which migrate to the West. In this book, hundred and fifty

years old letters, photos and various documents belonging to the author's family are taken by himself to France from Beirut to be written up as memoirs for his ancestry. The timing of the discovery of these documents being after his own finding of his intellectual existence is related to the self conscious awareness to interpret the 'self'. In the Hegel dialect, the requirement for self awareness to appear is to first negate 'self'. Similar to Tin's relationship with the nature, the negation and discovery of self via this method is achieved by the alienation and surpassing of it. In his work, the factor which makes the narrator feel alienated and hinders him from carrying on with his life is his past and roots. The path to find this obstacle is plotted in the scattered letters packed in the 'suitcase'. The migration to France, which represents the 'other', has provided the opportunity to define 'self' and evaluate it accordingly. In this article, the 'migration' state will be interpreted in the frame of the 'self and other' concept, and observed whether this path leads to 'Master and Slave'.

Key words: Amin Maalouf, Origins, immigration, self and other, alienation, master and slave.

Giriş

Fredrich Wilhelm Hegel'e göre bilincin taşıyıcısı ve geliştiricisi olan ben 'tinin kendi kesinliği'dir. Bilgi yoluyla 'ben' kendi varoluşunun 'saltık kesinliği'ne ulaşır. Burada bahsi edilen kesinlik 'ben'in bir özelliği değil, onun doğasıdır. Çünkü 'ben' kendi kendisini ayırmadan ve ayırdığı şeyin içinde olmadan var olamaz. Tinin kendisiyle özdeşliği anlamına gelen 'ben'in ortaya çıkması süreci 'diyalektik devinim' olarak tanımlanmaktadır. 'Ben' dışsal gerçeklikle; yani tarihsel, siyasal ve toplumsal koşullarla savaşıyor, onları irdeleyerek kendi öznesinin farkına varabilir. Bu süreci başlatan durum ise düşünme eylemini harekete geçiren, arzuyu temsil eden bir nesnedir. Düşünme ve farkına varma olarak tanımlanabilecek bu mücadelenin ideali 'kendi kesinliğini hakikat düzeyine çıkarmaktır' (Kula, 2010, 218).

Yolların Başlangıcı, Amin Maalouf'un aile köklerine dair bir tür hatıra eseridir. Kitapta, Orta Doğu coğrafyasının tipik bir olgusu göçmenlik üzerinde durulur. Bu mekânda dışsal bir gerçeklik olan siyasal karmaşa ve ekonomik koşulların yetersiz oluşu gibi birçok sebep burada yaşayanları bulunduğu coğrafyadan ayrılmaya iter. Bu durum onlarda kendileri ve ideal olarak kafalarında olmak istedikleri 'öteki' ile mücadeleyi başlatmaktadır. Sürecin neticesi her bireyde farklı olabilmektedir. Bazıları koşullara bağımlı olmakta -köle- bazıları ise kendi özerkliğini -efendi- kazanmaktadır. Eserde yer alan göçmenliğin var olabilme veya var olamama evrelerinde Hegel'in 'ben ve öteki' kavramları açısından değerlendirilebilir bir durum ortaya çıkmaktadır.

Hegel diyalektinde, insanın bilinç olarak kendisiyle yetinemeyen bir varlık olduğu ve kendi kendisinin dışına çıkmak için bir çatışma içerisine düştüğü ileri sürülmektedir. Bu yüzden kendisini bırakıp ötekine yönelir. Ancak bu yönelişte kişi kendisini tamamen unutmaz. Çıktığı bu yolda iki husus onunladır: "Tanıma ve tanınma" Tanırken tanınmayı amaçlar. Tanıma süreci bir savaşım alanını ifade etmektedir. Bu savaşın içsel bir arzuyu veya tanıma güdüsüyle sosyal bir ortama taşınma zorunluluğu bulunmaktadır. "İnsanlar birbirlerinde kendilerini bulmak istemek zorundadırlar." Lakin kişiler dolaysız ve doğallıkları içinde kaldıkları sürece bu tanıma ve tanınma gerçekleşemez (Kula, 2010,224).

'Ben' bazen de 'biz' şahıs zamiriyle ilişkilendirilerek tarif edilir. Kalpaklı, 'Biz ve ötekiler/diğerleri' şeklinde sınıflandırılan yapıları insan hayatını hem kolaylaştıran hem de zorlaştıran psikolojik bir unsur olarak görür. Araştırmacı, bu psikolojik koşullarda iyi ve güzel olan her şeyin bizimle, kötü ve çirkin olan her şeyi de ötekiyle ilişkilendirir. Stuart Hall'den ilhamla yapılan bu değerlendirme Hegel'in 'ben ve öteki'ye dair yaptığı tanımın farklı bir şeklidir:

"(Kimlik) değişmeye devam eder ve bu değişimin bir parçası içinizdeki 'gerçek siz'in çekirdeğinin bir parçası değil de tarihin kendisidir. Tarih sizin kendinizi algılama biçiminizi değiştirmektedir. Diğer bir deyişle, kimlik konusunda önemli bir etmen de kısmen siz ve öteki arasındaki ilişkidir. Sadece öteki olduğunda, siz kendinizin kim olduğunu bilebilirsiniz." (Akt. Kalpaklı,2016,10).

Maalouf, kendi aile köklerini üçüncü kuşak olarak takip ederken üç ayrı yol, göç kavramı etrafında birleşir ve tanınma süreci torun Amin Maalouf'un yazarlık uğraşısında görülebilir bir bilgi haline gelir. Hegel'in "İnsanın bilinç olarak kendisiyle yetinemeyen, kendi dışına çıkmak için bir çatışma içerisine düştüğü süreç" Maalouf'un kitabında iki karakterin büyükbaba Butros'un ve onun kardeşi, büyük amca Cebrail'in varoluşunda izlenebilen ve yorumlanabilen bir eyleme dönüşür. Eserin Türkçeye çevrilen adında yer alan 'Yollar' her bir karakterin 'öteki'yi tanıma ve kendi 'ben'ini anlamının bir metaforu olarak belirginleşirken 'başlangıç' la neticelendirilmesi bilgi sürecine işaret eder. Yazarın kendisinin anlatıcı olduğu eserde, insanlara köklerin değil, yolların gerekli olduğu belirtilir ki bu durum 'öteki' kavramına uygun bir zemin hazırlar:

"Bizim için, yalnızca yollar önemlidir. Bize göz diken, bizi isteyen onlardır-yoksulluktan zenginliğe ya da başka bir yoksulluğa, kölelikten özgürlüğe ya da kanlı bir ölüme giderken. Bize sözler verir, bizi taşır, itekler, sonra da terkederler." (Maalouf, 2015,9).

Doğu'dan Batı'ya ekonomik veya siyasî sebeplerle yapılan göçler, tanımak için uyum sağlamayı ve bir süre sonra karşı taraftan tanınma arzusunun doğurur. Bu süreç, her zaman göçmenin istekleri doğrultusunda neticelenmez. Bazen ekonomik veya akademik yönden başarılı olur, tanınma için bir şans yakalar ve ülkesinde geride kalanlara bir hayal verir. Bazen de yenilir, gittiği ülkenin işçisi olmanın ötesine geçemez ve ömür boyu gurbete tutunmak zorunda kalır. Göçmenin kazanma ve kaybetme ihtimallerini barındıran mücadelesini 'efendilik ve kölelik' kavramları yönünden değerlendirmek mümkündür.

Yolların Başlangıcı'nda Tür Problemi

Amin Maalouf, savaş dolayısıyla 1976'da, ülkesi Lübnan'dan Fransa'ya iltica eden bir yazardır. Gazetecilikle başladığı yazı hayatı eserlerine biriktireceği hikâyelerin zeminini hazırlar. İlk eseri, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri'*nde (1983) eserlerinde ağırlıklı işleyeceği mekâna, Orta Doğu'ya, dikkat çeker. Göçmen bir yazar için riskli bir başlık taşıyan ilk kitabı kendisine 'Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazandırır. *Afrikalı Leo* (1986) adını taşıyan ikinci eseriyle klasikler arasına girerek başarısını kalıcı hale getirir. Afrika ve Akdeniz havzasına çevirdiği bakışı onu bir 'oryantalist' yazar yapma ihtimaline yaklaştırsa da dünya edebiyatındaki yerini bunun aksi bir duruşla göstermiştir. Fransız Akademisi'nin Claude Lévi Straus'un ölümüyle boşalan koltuğa kendisini seçmesi vesilesiyle yaptığı Kabul Konuşması'nda siz ve biz ayrımına gidişi coğrafyasına bağlılığını netleştirir:

"İnsan sizinki gibi bir aileye kabul edilme ayrıcalığına eriştiğinde, eli boş gelemmez. Hele benim gibi Levanten bir konuk olduğunda, eli kolu dolu gelir. Gerek Fransa'ya gerek Lübnan'a karşı duyduğum minnetle, iki yurdumun bana verdiği her şeyi de yanımda getireceğim: Kökenlerimi, dillerimi, aksanı, inançlarımı, kuşularımı ve her şeyden çok uyum, ilerleme ve bir arada yaşama düşlerimi..."

Bu düşler bugün suya düşmüş görünüyor. Övünç duyduğum kültürler arasında bir duvar yükseliyor Akdeniz'de. Benim isteğim bir yakadan ötekine geçmek

için duvarı aşmak değil. Bu –Avrupalılar ile Afrikalılar, Batı ile Müslüman alemi, Yahudiler ile Araplar arasındaki- tiksinti duvarını çökertmek, yerle bir etmeye katkı sağlamak istiyorum ben. Yaşama nedenim, yazma nedenim her zaman bu oldu ve bu işi topluluğunuzda sürdüreceğim.” (Maalouf, 2017,30).

Maalouf, Yolların Başlangıcı adlı eserinde atalarının bıraktığı belgelere bakarak geçmişini ve kendisini anlamayı dener. Fransızcada *Origines* adını taşıyan bu kitap, ilk olarak 2004’te, ilk neşredildiği yıl, Türkçeye tercüme edilmiş ve 2015’e kadar otuz dört baskı yapmıştır. Türk okurunun Orta Doğulu bir yazarın kitabına gösterdiği bu talebin sosyolojik yönden açıklanabilecek verileri mutlaka vardır. *Yolların Başlangıcı* Türkçeye roman türü etiketiyle aktarılmıştır. Gerçekte ise bu eser, yazarın ailesinden kalan belgelerle oluşturduğu bir hatıra derlemesi olarak tanıtılmaktadır. Newyork Times’ın Pazar ekinde bu eser, “Atalara Ait Yolculuk” başlığıyla değerlendirilir:

“Maalouf, *Yolların Başlangıcı*’nda tütün tarımı içinde başarısız olmuş bir öğretmen olan büyükbabası Butros’un defter ve hokka takımları arasında geçen hayatına mukabil, 1895’te Lübnan’ı Amerika’ya gitmek için terkeden ve oradan Küba’ya geçen büyük amcası Cebrail’in başarılı iş hayatına ağırlıklı olarak yer verir. (Wilson <http://www.nytimes.com/2008.07.06/books/review/Wilson-t.html> 15 Ekim2017’de erişildi).

Independent gazetesinin kültür ekinde de türü hatıra olarak tespit edilen *Yolların Başlangıcı*’nın hazırlanma sürecine dikkat çekilir:

“Tuhaf bir şekilde atalarına ait bu hatıra eserinde yazar, okurlarını kendisi gibi tereddüd içerisinde olmalarını istiyor. Paris’te yaşayan Maalouf, Fransız Atlantığıne geri çekilerek Havana ve Beyrut arasında dört yılda bu kitabını yazar. Bu hatıra, köken düşüncesini büyük bir tuvalde patlatır ve en sonunda tüm aile tarihiyle efsanelerini kabullenir(Temerson<http://www.independent.co.uk/artsentertainment/books/reviews/origins-by-amin-maalouf-trans-catherine-temerson-30> Ekim 2017’de erişildi).

Maalouf, kendisiyle yapılan bir röportajda *Yolların Başlangıcı*’nı Orta Doğu’da gerçek ve hikâye karışımı geçmişi toplama ve kayda geçirme arzusundan mülhem olduğunu belirtir. Yazar, bizzat kendisi de bu görüşmede eserinin türünü roman şeklinde niteler:

“Corm: Yolların Başlangıcı en çok iki karakter üzerinde yoğunlaşıyor. Cebrail, Küba’ya göç edip orada servet edinip sonra bir kazada erken yaşta ölen büyük amcan ve Lübnan’da kalıp ilk karma okulu açan deden Butros. Bu karakterleri romanının temeli olarak seçmenin sebebi nedir?

Maalouf: Her zaman ailemde önemli bir rolü olan dedem hakkında konuşmak istemişimdir. Özellikle onun hakkında çok fazla bir şey bilmediğim için. Ondan bana sadece karakteri hakkında birkaç dağınık detay ve bazı belirsiz anekdotlar ulaşmıştı. Büyük amcamla ilgili ise birkaç hikâye duymuştum, gerçekliği ne kadar tartışılabilir olsa da asıl hikâyelerini bulmaya istek duydum.”(Corm, <http://www.aljadid.com/content/amin-maalouf-talks-about-his-latest-book-origins> 30 Ekim 2017’de erişildi).

Görüldüğü üzere *Yolların Başlangıcı*’nın yazarı tarafından tür olarak tanımlanması roman olduğu yönündedir. Eserin içerik olarak tipik bir hatıra türü özelliği taşıdığını belirtmek güçtür. Zira eser, yazarın babasının ölüm haberiyle başlar. Kitabın ana karakterleri büyükbaba ve büyük amcanın serüvenleri kronolojik bir seyirde anlatılmaz. Dedesinin bavulundan çıkarılan mektup ve evraklar yazar

tarafından bir kurgu çerçevesinde ele alınır. Eser, tekrar babasının ölüm gününe dönülerek tamamlanır. Bu durumda *Yolların Başlangıcı*'nı hatıra roman şeklinde ara bir tür olarak kabul etmek mümkündür.

Butros ve Cebrail ile temsil edilen ana tema ise göçmen olarak Lübnan'ı terk etmek veya evde kalıp mücadele etmek üzerine kurulmuştur. Bu sürece eşlik eden Doğu ve Batı karşıtlığı, yaşama farklı yönlerden bakışları eserdeki karakterlerin varoluşunda etkili olur. *Yolların Başlangıcı*'nda Hegel'in 'ben ve öteki' kavramları yabancılaşma, tanıma, tanınma, efendilik ve kölelik başlıkları çerçevesinde incelenecektir.

Tanıma Arzusunu Başlatan Öge: Yabancılaşma

Yabancılaşma kavramı genel olarak özgün anlamı içinde, bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişmedir. Daha özel olarak felsefede ise yabancılaşma, şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir (Hançerlioğlu 1980, 202). Bu tanımdan hareketle denilebilir ki yabancılaşma özne ile nesne ya da bilinç ile şeyler arasındaki ilişkinin bozulmasıdır. Hegel, sanat uğraşısını kendisini ve ötekini kavrama açısından önemli bir anlamlandırma uğraşısı olarak görür:

"Düşünen tin, 'özünden çıkararak yabancılaşan şeyi, düşünceye dönüştürmek ve yeniden kendisine döndürmek' suretiyle kendi yarattığı 'öteki' olan sanat yapıtlarında 'kendisini kavrar'. Düşünen düşün 'öteki', sanat yapıtıyla girdiği uğraşta kendisini yitirmez; kendisinden ayrılarak ötekileşen şeyi kavrama yeterliliğini korur; kendisini ve karşıtını kavrar." (Kula, 2011,11).

Yolların Başlangıcı'nda anlatıcı, Amin Maalouf, ikamet ettiği Fransa'dan memleketi Lübnan'a koşullar zorlamadıkça hiç gitmez. (2015,31) Bu durumu giderek benimser ve geçmişinin bağlı olduğu topraklara dair bir düşüncesi olmadan yaşama fikrine alışır. Yazarın sahip olduğu huzurlu atmosfer, İspanya Büyükelçiliğinde diplomat olan arkadaşının Küba'da kendisiyle aynı soy isimdeki kişileri sormasıyla dağılmaya başlar. Yazar, bahsi edilen akrabaları hakkında bilgi sahibidir; fakat Doğu'ya mahsus olağandışı hususlar barındıran aile hikâyesini onunla paylaşmaktan çekinir: "Öyküyü düpedüz inanılmaz bulmasından, benim ona inandığımdan kuşkulanırsa, beni biraz küçümsemesinden korkuyordum. İkimiz de akıldışı şeylerle ve onların meraklılarıyla dalga geçerdik." (2015, 20).

Yazarın zihninden geçirdiği bu ilk cümlelerde yeni vatanı Fransa'nın, dolayısıyla Batı'nın en belirgin özelliği akılcılığı benimsediği, bu duruma pek uymayan Orta Doğu'da hakim olan gerçek dışı hikâyeye yakın anlatılara yabancılaştığı görülür. Gelişmiş bir ülkede yaşamanın bir gereği olan akla uygunluk yazardaki hikâyeleri yok etmemiş, sadece bir süreliğine unutturmuştur. Akıldışı olduğu için dikkate alınmayan öykü ise yazarın diğer amcası Papaz Theodoros'un Küba'daki kardeşi Cebrail'in ölüm saatinde ansızın yazı hokkalarından birisinin çatlaması, kırmızı mürekkebin kâğıda doğru akması ve saatinin esrarengiz bir şekilde durmasıdır (2015,20).

Annesinin Lübnan'dan Cebrail'in Küba'dan babasına yolladığı mektupları getirmesiyle amcasının Havana'daki hayatı Maalouf'un yabancılaştığını hissettirmeye başlatır. Her şeyi merak eden ve detaylı olarak araştıran bir kişiliğe sahip olmasına rağmen kendisini ve ailesini hiç merak etmediğinin farkına varır:

“Ben ki her şeye burnumu sokarım, ben ki bir sözcüğün etimolojisini ya da doğru yazılışını kontrol etmek, Çek bir bestecinin doğum tarihinden emin olmak için bir yemek boyunca beş kez masadan kalkarım, nasıl olmuştu da kendi öz dedem konusunda, bunca içler acısı bir kayıtsızlık göstermişim?” (2015, 16).

Yabancılık duygusu yazarın dedesiyle ilgili hatıralarında da belirgindir:

“Üstüne üstlük tüm gençliğimi geçirdiğim o ülkede, bir kez olsun dedemin mezarına çiçek götürmediğimi, dahası mezarının nerede olduğunu hiçbir zaman öğrenmediğimi ve bir kez bile yerini merak etmediğimi nasıl itiraf ederim, bilmiyorum.” (2015,17).

Yazar, Lübnan’da bulunduğu sırada dedesinin mezarını ziyaret etmek istediğinde yerini kendisi bilmediği gibi köyün iki yaşlısı da tam olarak tarif edemez:

“Yaşlılar bir dizi eski mezar taşı gösterdiler bana ve büyük olasılıkla bunlardan biri olduğunu söylediler. Tam olarak hangisi olduğunu öğrenmek istememse, övgüye değer; ama yine de yersiz bir üsteleme, kısacası göçmen kaprisi gibi görünüyordu onlara.” (2015,32).

Yazar, mezarlık ziyaretinde artık bir Fransız gibi düşünmeye başladığının farkına varır. Orta Doğu’da ataların mezarları ölümü hatırlatmanın ötesinde bir fonksiyona sahip değildir. Bu yüzden dedesinin olduğu düşünülen mezara yaklaştıklarında Maalouf’a tanıdıklarının söyledikleri düşündürücüdür:

“Sen çoktandır Fransa’da yaşıyorsun; orada her köyün mezarlığı vardır; değişik savaşlarda ölenlerin adları, bir bir taşlara kazınmıştır. Oysa burada her ailenin bir oğlu Beyrut’ta, biri Mısır’da, biri Arjantin’de ya da Brezilya’da, ya da Meksika’da, başka ikisi Avustralya’da ya da Birleşik Devletler’de gömülüdür. Yazgımız, tıpkı yaşamda olduğu gibi ölümden de darmadağın olmuştur bizim.” (2015,34)

Yazarın çocukluğunun evinde bir bavula gelişigüzel toplanmış geçmişin mektup ve evraklarıyla yüzleşmesiyle başlayan ‘ben’ini tanıma yolculuğu üç kıtaya yayılır. Yola çıkmak, hem kendisini hem de köklerini tanıma sürecini başlatır. Geçmişin kapısı ise hemen açılmayacaktır. Yazar atalarından ziyade kendi bilinmezliğine bir yolculuk yapmaya hazırdır; lakin bilmediği bir yerdedir ve elinde haritası yoktur:

“Ben ki, buraya kendi kapım için bir anahtar bulmaya gelmişim, anahtarsız bin kapının yükseldiğini görüyordum şimdi önümde! Bu eski kağıt yığınıyla ne yapacaktım? Bunlardan yola çıkarak asla hiçbir şey yazamazdım. Daha da kötüsü: Bu kutsal kalıntılar yolumun üstünde durduğu sürece, başka hiçbir şey yazamayacaktım.”(2015,38).

Anlatıcı, dedesinin ailesinden kalan bavuldaki belgelere duyarsız kalmaz. Çünkü kendisi, unutuluştan önceki son duraktır. Eğer o yazmazsa sonra ruhlar zinciri kopmuş olacak ve kimse bunların içinden çıkamayacaktır. Sözel kültür aktarımına yabancılık, yazarın kendisini çaresiz hissettiği unsurlardan bir diğeridir. Amin Maalouf, Doğu’nun tipik bir özelliği olan kendisini anlatmayı veya yazmayı önemli görmeyen, tanıdıkların anılara gerçekdışı unsurları ekleyerek yaşatmayı yeterli gören geleneğini anlamakta zorluk yaşar. Bu durum, Batı’nın önemseydiği belgeye dayalı mantığa aykırı bir özelliktir:

"Böylece atalarımın birinin yazmış olabileceği her şey, anlatmak, dışavurmak istediği her şey -arzu sıkıntı, gurur, korku, acı, umut, yaralar- hepsi kaybolmuş, en küçük bir iz bırakmadan, sonsuza dek yok olup gitmişti!" (2015,59).

Amin Maalouf'ta yabancılaşma, dedesi ve büyük amcasının aksine geçmişe, köklerine baktığında gelişir. Yazarın kendisinden önceki kuşaklarda ise gelecek yaşamın içinde tecrübeyle gelişen bir özelliktir. Yabancılaşma, bu çalışmaya konu olan kitabın yazılma sürecini başlattığı gibi yazarın kendisini ve ötekini anlama uğraşısını bilinç düzeyine taşımaya kolaylaştırır.

Tanımaya Arzusu: Göçmenlik

Hegel'e göre, özbilinç tekil bir şeydir, arzudur. Arzu, özbilincin özleşmek isteyen dolaysızlığın çelişkisi olarak bir nesnesi haline gelir. Özbilinç, bu çelişkiyi ortadan kaldırma yeterliliğini içinde taşır. Arzu nesnesini egemenliği altına alarak, onu tüketerek, çelişkisini düzenler. Özbilinç kendisini bu süreçte var eder (Kula, 2010, 223).

Burhanettin Tatar, Kula'nın Hegel'den aktardığı arzu nesnesi ve özbilinç arasındaki çatışmayı farklı bir boyutta, eşitlenme isteği olarak yorumlar:

"Bu gerilim nedeniyle arzu ve onun tatmini arasında daimi bir ilişki olmalıdır. Arzu tatmini ön gördüğü için ortaya çıkar ve tatmin edildiğinde ortadan kalkar. Böylece arzu ve tatmin arasındaki ilişki döngüsel bir ilişkidir; zira öz-bilinç durumunda arzu ön gören (hareket noktası) ve ön görülen (varış noktası) aynı olduğunda var olabilir." (Tatar,2001,313)

Tanımaya süreci bilinç düzeyinden özbilince geçmeyi ifade eder. Bilinç, dolaylımsız bir boyuttan kendisi için öteki olan özbilinç düzeyine geçmesi tanımaya olarak değerlendirilir. Ben'in ötekiyle savaşması anlamına gelen bu aşama kendisini özgür bir varlık olarak tanımaya içerir. Bu yüzden insanlar özleri gereği birbirlerinde kendilerini bulmak zorundadırlar:

"Hegel'e göre özbilinç kendisi için özgürleştiği ve özerkleştiği ölçüde, başka öz-bilinçler için de özerkleşmiş olur. Böylece özbilinç 'tanınır'; tanınmış bir özbilinç, kimlik ya da insan durumuna gelir. Öz bilinç kendisinin dışına çıkarak, öteki ya da başka bilinçlerle etkileşerek ikizleşir ve ikizleşme yoluyla yeniden tekleşir. Bir başka anlatımla birliğe ulaşır." (Kula, 2010, 309).

Gelişmenin zorunlu bir koşulu olan öz ve başka etkileşimi insan hayatında ikiliği beraberinde getirmektedir. Bunu ortadan kaldırmak için mücadeleye başlayan özbilinç ötekinin beklediği şeyi yapar. Her özbilinç bir bireyi temsil eder. Her birey diğeri için basit bir nesnedir. Herkes kendi kesinliğinden emindir; ancak ötekinden emin değildir (Kula, 2010, 311).

Yolların Başlangıcı'nda bilinçten özbilince geçiş üç kuşak, dede Butros ve kardeşi büyük amca Cebrail, baba ve torun" olarak ele alınır. Bu süreç, mektuplarla ortaya konulur. Göçmenliği başlatan arzularla yola çıkan bireyin kendisini tanımaya aşamalarında Orta Doğu ve Batı'nın kültürel karşıtlıkları belirginleşir.

Amin Maalouf'un Fransa, Küba ve Lübnan arasına yayılmış geçmişini anlamak için çıktığı yol iki katmanlı bir özellik arz eder: Yazarın 'ben' i ve 'öteki'si birinci katman; dedesi Butros ve büyük amca Cebrail'in Lübnan ve Batı ülkeleri arasında gidip gelen göçmenliği fikri ikinci katmanı oluşturur. Lübnanlı bir göçmen olmak ataların 'ben'i; Batı'ya gitmek ve başarılı olma arzusu onların 'öteki'sini oluşturur. Bu süreci değerlendiren, amca ve dedenin arzularını tekamüle ulaştırarak, yorumlayan ise üçüncü kuşak - torun, yeğen- Amin Maalouf tur.

Arzuyu içgüdüden ayıran şey, onun tasarımıyla, hayal gücüyle beslenmesidir. Hegel'in "gereksinimler dizgesi" adıyla tanımladığı alan içgüdüsel yani doğal ihtiyaçların alanı değildir. Arzu biçimindeki gereksinimler ise hiçbir sınır tanımayan, bir noktada durup tamamlanmayan süreçtir. Çünkü insanın tasarlama gücü, hayal gücü, durmaksızın, yeni gereksinimler yaratır, üretir, icat eder. *Yolların Başlangıcı*'nda Lübnan'da genel olarak arzu edilen şey daha iyi bir eğitim veya ticarete başarılı olup zengin olmaktır. Her iki durumda şehir dışına veya ülke dışına çıkmak tipik bir durumdur(2015,45). Ticaret veya eğitim dolayısıyla şehir veya ülke dışına çıkma durumu ve neticeleri üç kardeş, Butros, Cebrail ve Theodoros, çerçevesinde işlenir. Theodoros, Amerika'daki misyoner okuluna; Cebrail, Küba'ya giderken; Butros, Lübnan'da kendisini gerçekleştirmeyi dener (2015, 65). Hegel'in öne sürdüğü değişim süreci için gerekli olan bilgi farkındalığı ise Lübnan'da kalan öğretmen Butros'ta vardır. Bulduğu coğrafyada kurduğu okulla Lübnan'ın geleceğini inşa edecek ve Batı ile ülkesi arasındaki bilgi açığını yavaş yavaş tüketecektir:

"Bizim şu Doğu halkının hiçbir eksiği yok, Tanrı'ya şükür hiçbir kusuru yok; tek kusuru, bilgisizliği. İnsanların büyük çoğunluğu, ne yazık ki, bu hastalığa tutulmuş durumda. Belirtileri çeşit çeşit: Bitip tükenmeyen tartışmalar, çatışmalar, sinsilik ve ikiyüzlülük, aldatma, ihanet, şiddet ve cinayet... Bu hastalık çaresiz değil; üstelik ilacını da herkes çok iyi biliyor: Bu ilaç, gerçek bilgidir." (2015,107).

Büyükbaba Butros, aynı zamanda yazardır. Ailesine dair tuttuğu kayıtlar ve yazdığı kitaplarda bilgiye olan tavrı belirginleşir. *Kendini Beğenmişliğin Zararları* adlı tiyatro oyununda göçmenlik arzusu üzerine odaklanır:

"Birinci Kişi: Yaşadığın kentte ufuklar daralıyorsa ve sen, artık yaşamını kazanamamaktan korkuyorsan, çek git; çünkü Tanrı'nın dünyası geniştir; hem enlemde hem boylamda.

Başka Bir Kişi: İlacı yazdığını, sanıyorsun; oysa aslında kötülüğün kendisini gösteriyorsun elinle! Eğer bu ülke bunca aşağılara düştüyse, tam da çocuklarının onu derleyip toplamaya çalışmayıp terk etmeyi yeğlemeleri yüzünden oldu bu. Ben yakınlarımın arasında olmak istiyorum; sevinçli olduğumda sevincimi paylaşınlar, umutsuzluğa kapıldığımda beni avutsunlar istiyorum.

Birinci Kişi: Vatan sevgisi, bir yaradılış zayıflığıdır yalnızca; gitme cesaretini göster; seninkinin yerini tutacak başka bir aile bulursun. Bir de kalkıp bana, insanın tüm yaşamını doğduğu yerde geçirmesinin eşyanın doğası gereği olduğunu söyleme sakın! Suya bak! Görmüyor musun, nasıl da berrak ve güzel, ufuklara doğru koştuğunda ve nasıl yapış yapış oluyor bir yerde durup kokuştığında!" (2015,75).

Kendisini ötekiyle tanıma ve tekrar kendisine dönme girişimi Butros'ta bir odaktır. 'Dolayım' olarak nitelendirilen tanıma ve tanınma aşamaları kendisine dönüşün bir süreci olarak görülür:

"Bu tanıma/tanınma diyalektiği boyunca, bilinç tanıdığının bir parçası olduğu, tanıyanla tanınanın birbirlerini tamamlayan gerçeklikler, bir bütünün öğeleri olduğu bilincine ulaşır. Tanıdıkça kendini tamamlar, bütünlükler. Dolayım işte bu bütünlüklenme, bilincin tamamlanıp bütünlüklenmesi sürecidir. Dolayımın yoğunlaşması, kişinin tanıdığı gerçekleri durmaksızın çoğaltması, kendinin bütünlüğüne biraz daha yaklaşması, kendini biraz daha yoğunlukla inşa etmesi demektir. Dolayım ötekenden kendine dönüştür; ne var ki, her dönüş bir doygunluk, ancak hemen arkasından bir eksiklik duygusu uyandırdığı için bilinç yeni bir itkiyle yeniden kendinden kopup dışarıya uğrayacaktır." (Ege, 2006, 690).

Ülkesinin dışına çıkmış göçmenin başarılı olmadan dönebilmesi düşük bir ihtimaldir. Gitmemeyi tercih edip ülkesinde kalan bir Orta Doğulu da benzer bir baskıyla karşı karşıyadır. Yazar, büyük amcası Cebrail'in on yıl ülkesine dönmeden Küba'da ulaştığı başarıyı bu cepheden değerlendirirken 'tanınma' arzusuna işaret eder:

"İstedikleri kadar Sahil'in ya da Amazon ormanlarının en uzak köşesinde olsunlar ülkede kalanların bakışlarından kaçamazlar; akraba takımı, onları sürekli bir biçimde izler ve kendi gözleriyle değerlendirir. Ve birazcık gururları varsa -ki bizimkilerde bundan bolca bulunur- kendilerini kanıtlamadan ülkeye dönmeyi göze alamazlar; ya da yalnızca saklanmak ve ölmek için dönerler. Çoğu da yenik dönmektense, uzak bir ülkede ölüp gitmeyi yeğler." (2015,154).

Yolların Başlangıcı'nda tanıma arzusu belirgin bir şekildedir. Butros için bilgi, Cebrail için para, Theodoros için papaz olmak bir başarı nesnesidir. Dede Butros için kendi topraklarında tutunma arzusu, Cebrail'in Küba'da hayal ettiği ticarî başarı girişimi kadar bir zorluğu beraberinde getirir. Bu durum, kendisini sorgulamasına ve zaman zaman hayalinden vazgeçmesine sebep olur:

" Bir zamanlar Cennet gibi görürdüm Zahle'yi
Şimdiyse dar geliyor taşı toprağı,
Tiksiniyorum, sürdürdüğüm yaşamdan, öğretmenlikten
Kaçıp gidecek gibi oluyorum kimi zaman, koşarak,
Birinden kaçır gibi, utanç içinde, yenik..." (2015,84).

Büyük amca Cebrail'in Küba'daki ticaret mücadelesinde belirginleşen tanıma uğraşısında Butros'a benzer bir bunalım yaşamadığı görülür. Cebrail, işlerini geliştirmek için Küba'da masonlar derneğine üye olur. Cemiyetin ihtiyacına uygun eşyalar satmaya başlar. Cebrail'de tanıma masonluğu kabul etmek yolunda gerçekleşir ve tanınma ümidini beraberinde getirir. Butros ise Lübnan'ın geriliğini sadece dinî ağırlıklı eğitim anlayışında görür. Kendi imkânlarıyla açtığı ilk karma ilkokulla Batı'yı, gelişmişliği, topraklarına getirecektir.

Tanınma/ Tanınamama

Yolların Başlangıcı'nda 'göçmen' olma sürecini başlatan arzu nesnesi gelişmiş Batı dünyasında başarılı bir şekilde var olmak, geride kalanların hayallerini desteklemektir. Büyük amca Cebrail, ailesinden gizlice kaçarak Lübnan'dan Amerika'ya ve oradan Küba'ya gittiğinde uzun bir süre sefil bir şekilde yaşamayı kabul eder. Başarılı olmak için kişisel gayretin yanı sıra iş dünyasının bir göçmenle iş yapmasını/tanınmasını sağlayacak sosyal bir kimliğe bürünmek için mason teşkilatının ihtiyacı olabilecek malzemeleri satan büyük bir dükkân açmayı başarır. On yıllık bir süreci içeren bu mücadele hikâyesi onun ötekiyle eşitlenmesi için bir fırsat doğurur. Cebrail, tavan aralarında geçen yıllardan sonra ünlü bir generale devlet tarafından yaptırılan evi, onun ölümü ardından alabilme şansına sahip olur. Artık tavan aralarında uyumak zorunda kalmadan, saygıdeğer insanların yaşadığı bir evi alabilecek duruma gelmiştir:

"Yakında, hükümetin sekiz yıl önce General Maximo Gomez için yaptırdığı evi almaya niyetleyim. Ev, Prado ve Monte caddelerinin köşesinde. Karşısında, yeni, hükümet sarayı inşa ediliyor ve hemen arkasında, başkenti adanın geri kalanına bağlayacak demiryolu istasyonu yer alacak." (2015,25).

Eserde Butros ve Cebrail'e göre adı daha az geçen büyük amca Tehodoros, Orta Doğu'da aidiyette önemli rol oynayan din adamı görevi geleneğini devam ettirir. Amerika'da Batı'yı Hıristiyanlaştırmak için çalışır. Bu durum onun sınırlı düzeyde varoluşunu sağlar. Kendisine asla papazlık payesi verilmez ve Birleşik Devletler'de Katolik hiyerarşisi onu hep uzakta tutar. Bu durum diğer kardeşlerde de tekrarlanan tanınmamanın bir çeşididir(2015,417).

Butros'un Lübnan'da 'bilgi'yle mücadelesi aleyhinde neticelenir. Bu durumun Fransa/Batı tarafından işgal edildiğinde dahi değişmeyeceği anlaşılır. Bölgenin ilk laik okulunun kurucusu öğretmen Butros, Fransa'dan okulunun devamı için ihtiyacı olan ekonomik desteği alamaz. Dinî eğitim yapan, dolayısıyla Butros'u desteklemeyen geleneksel okul yöneticileri ise finansal desteği kolayca alırlar:

"Kişisel birikimlerimi bu yolda harcadım ve ileride Fransızların gelip benim bu kayıplarımı karşılayacaklarını ve bu kısıcılıklara son vereceklerini düşündüm. Ne yazık ki Fransızlar bizi değil, bize kıyanları kayırmak için gelmişlerdi; bunu sonsuz bir üzüntü içinde söylemem gerekiyor. Onlara para verildi, onlar bu parayı bizimle savaşmak için harcadılar; oysa bizim elimize hiçbir şey geçmedi." (2015,324).

Cebrail, Küba'da bir trafik kazası neticesi hayatını kaybeder. Memlekette kalan ve yenilen Butros'la Cebrail'in sonu birbirine benzer. Gitmek veya kalmak fark etmemektedir. Yenilmek bazı koşullar sağlanmadığı müddetçe Orta Doğu'da tekrarlanan bir olgudur:

"Memlekette kalan kardeşin açlığa, savaşa ve Osmanlı İmparatorluğunun çökmesine karşılık hayatta kalması, öte yandan, dünyayı saran karışıklığın dışında kalan bir adaya göç eden öteki kardeşin, fişek gibi giden pahalı arabasının direksiyonunda kendi servetinin kurbanı olarak öbür dünyaya gitmesi! Butros'un yaptığı yalnızca bu olayın yersizliğini gözlemek, o, hayatta kaldığı için kendisini kutlamakla birlikte, kardeşinin ölümünün kendisi için bir ufkun silinip gitmesi, bir umudun kaybolması anlamına geldiğini seziyor." (2015,279).

Tanınma arzusu, Butros ve Cebrail'in mücadelesinin neticeleri açısından değerlendirildiğinde başarısız olmuşlardır. Koşulları bireysel olarak düzeltme arzusu birinci kuşakta bariz bir durumda iken arkadan gelen nesiller bu arzuya bile sahip olamazlar. Hegel'e göre bu durum, bilgi açığının farkındalığı, ekonomik durumun zayıflığı gibi birçok olumsuz şartın yanı sıra yurttaş bilinci olmadan kazanılacak bir mücadele değildir. Ömürlerini harcadıkları varoluşu torun Maalouf değerlendirirken duygularına yenilmek üzeredir:

"Ben atalarımın her birinin oğluyum ve benim yazgım da aynı zamanda onları doğuran kişi, onların sonradan gelen atası olmak. Sen, Butros, benim boğulan oğlumsun ve sen, Cebrail, benim parçalanan oğlumsun. İkinizi de bağrıma basmak isterdim, ama yalnızca gölgelerinizi öpebileceğim." (2015,227).

Efendilik ile Kölelik

Hegel, 'efendilik ve kölelik' kavramını kişinin sahip olduğu öz-bilincin kendisi için özgürleştiği ve özerkleştiği ölçüde tanınabileceği şeklinde tanımlar. Hegel, kişinin öteki olarak gördüğü ile karşılaşmasını gelişmenin bir koşulu olarak değerlendirir. Kendi öteki oluşunu ortadan kaldırmadığı müddetçe ötekiyle olan mücadelesi devam edecektir:

"Her öz bilinç bir bireyi temsil ettiği için, öz-bilinçlerin bu deviniminde bireyler karşı karşıya gelirler. Her birey, öbürü için 'basit bir nesne'dir. Bunlar 'yaşamın var

oluşuna dalmış özerk figürler, bilinçlerdir. Söz konusu bu özerk figürler, birbirlerine henüz özbilinçler olarak algılamayan varlıklardır. Herkes kendi kesinliğinden emindir; ancak ötekenden emin değildir. Bu yüzden de her birinin kendi kesinliği, henüz hakikat/gerçeklik niteliği kazanmamıştır." (Kula,2010,311).

Tanınma için ötekinin yaptığını yapan özbilinç kendi kendisini kanıtlamak için -ötekini alt etmek için- bir ölüm kalım savaşına girmek zorundadır. Bu mücadele neticesi bilinç 'bağımlı bilinç' veya 'bağımsız bilinç' durumuna ulaşacaktır. Hegel, bağımlı bilinci 'köle' başkası için var olmak; bağımsız bilinci ise 'efendi' kendisi için var olmak şeklinde tanımlar (Kula,2011,312).

Rene Girard, arzunun dolaylanması/ ben ve öteki etkileşimini kişinin kendisine rakip arzular yaratabileceği üzerinde durur: "Eğer arzulayan özne onu nesneye doğru sürükleyen dürtüye boyun eğer ve arzusunu gözler önüne sererse, her adımda kendisine yeni engeller yaratır ve var olanları güçlendirir." (2013,99).

Butros, Batı için Orta Doğu'nun anlam çerçevesini görmüş, eser boyunca özbilinç olarak ötekiyle hesaplaşmış özerk bir kişilik görünümü sergiler. Zaman zaman kuvvetini kaybetse de tavrı değişmez. Hazırladığı bir konuşma metninde henüz Osmanlı sınırları içinde yer alan Lübnan'ın nüfusunun çoğunluğu Hıristiyan olsa bile Batı'nın gözünde değerlerini belirleyen coğrafya olduğunun farkındadır:

"Uzun zamandır tüm dünyanın bize küçümseyerek, hor görerek baktığını bilmez değilsiniz. Ahlak ilkelerinden yoksun, kararsız insanlar gibi görüyorlar bizi. Onların ilerlemesiyle bizim geriliğimizi, onların zaferleriyle bizim aşağılanmamızı, onların gelişmesiyle bizim çöküşümüzü karşılaştırıyorlar. Genel olarak elimizin kolumuzun bağlı olması üstüne, işitmesi bile acı veren sözler söylüyorlar." (2015,111).

Butros, kardeşi Cebrail'in problemlerini çözmek için gittiği Amerika kıtasında göçmenlik hayalinin muhasebesini yapar ve bu durumu kölelik düzeyinden ileriye götüremez:

"Havana'ya geldiğinde önce pis bir dispenserde daha sonra da orada kaldığı tüm süre boyunca sefil bir tavan arasında yatmak zorunda kalmıştı! O başkalarından farklı giyinmeye sonsuz bir özen gösteren, ardında kanatlar gibi uçan pelerinler giyen, burnu havada züppe; o alkışlanan öğretmen, ozan, oyun yazarı; o saygın, çatık kaşlı yazı ve düşünce adamı. Bir sürü hayvanı gibi davranılmıştı ona!" (2015,86).

Butros, kardeşi Cebrail'in Küba'da kurduğu başarılı girişime destek olması, beraberce işlerini daha da büyütme davetine olumsuz cevap verir. Ona göre Lübnan'ı tercih, sefil bir hayatı yaşamak anlamına gelse de kendi hesabına çalışması onu daha güçlü kılmaktadır: Torun Maalouf'a göre Cebrail, "gündelik aşağılama tayını yutmaya hazır olmalıdır her zaman; yaşamın ona "sen" diye seslenmesini, aşırı bir teklifsizlikle sırtına ya da karnına vurmasını kabul etmelidir." Gurbete on sekiz yaşında giden Cebrail buna katlanabilecektir ve bir süre için aşağılanmayı kabullenmek, ona bir savaş hilesi ya da bir geçiş töreni gibi gelecektir. "Ruhu kolalı yaka gibi sertleşmiş" Butros için ise bu durum olanaksızdır (2015,86).

"Göçmenliği daha gençken bile kaldıramamışsa, şimdi nasıl kaldıracaktı? Üstelik ülkede kalıp onun gelişmesine katkıda bulunma görevi üstüne vaazlar verdiği herkesin gözü önünde, tam bir bozgun, bir ihanet olacaktı bu gidiş. Hiçbir zaman böylesine rezil olmayı kabul edemezdi." (2015,161).

Amerika seyahati Butros'a bir şiir ilham etmiş ve arzu nesnesinin gelişmiş kabul edilen bir mekânda olmadığından emin olmuştur:

“Biz, XX: Yüzyılın insanları, hep eleştirmedik mi?
Bizden önce gelenleri?
Hep gururlanmadık mı, eskilerin zamanında
Kimsenin bilmediği buluşlarımızla?
Cerrahlarımız hasta bir organı iyileştirebiliyor
Ve biz, kalkıp övünüyoruz
Bir insanın acılarını dindirmiş olmakla, sonra da
Toplarımız, binleri kırıyor öbür yanda!
Ne gereği var bilimin, bilgiyi ilerletmenin, bizi savaşa
Hazırlamaktan başka bir işe yaramayacaksa! “ (2015,92).

Yolların Başlangıcı'nda zaman, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının başlangıcı, Orta Doğu'da hakimiyetinin azalmaya başladığı yıllarına denk gelen 1900'ler ve sonrasıdır. Bu yıllarda kasabasında laik eğitimi başlatan bir öğretmen olan Butros, yeni bir Doğu hayalini kurmuş ve bunu gerçekleştirmek için ülkesini terk etmemiştir. Kendisi gibi düşünen başkalarıyla bunu gerçekleştirmek ister. General Gouraud'a 31 Ağustos 1920'de yazdığı mektupta Fransızların efendilik konumunu onaylar:

“Bu ülkede öğrenimin iyileştirilmesi için milyonlar harcayan Fransa -Tanrı onun arkasından eksik olmasın!- bu harcamalardan bizi de yararlandırma gereğini duymadı; okullarımızdan bazılarına henüz bir kuruş bile yardım yapılmadı, oysa çok iyi biliyoruz ki, bağınazlığın ve bölünmüşlüğün temelinde bilgisizlik yatar, tarım ve sanayi gibi yaşamsal önemi olan etkinliklere kendimizi gerektiği gibi vermemizi engeller, insanları göçe zorlayan yalnızca bilgisizliktir. Bilgisizliği geriletmeyi başaramazsak, bizim için gelecekte ne ilerleme ne de toplumsal uyum söz konusu olabilir. Bilgi yaşamdır ama bizler bilgiye iktidarın yardımı olmaksızın ulaşamayız. Oysa, iktidar sizsiniz.” (2015,327).

Beklenen efendi Fransa'nın bir çözüm olamayacağını farkına varan Butros, kendi topraklarından bir ideale tutunmak ister. Atatürk'e hayrandır ve kızı olmasına rağmen onun adını verir. *Yolların Başlangıcı* Kemal halaya ithaf edilmiştir:

“ Dedem, doğuluların Batılıları örnek almasını çok istiyordu, onun eleştirileri daha çok, 'öteki'ni, onunkileri oluşunun derin nedenlerini anlamaya çalışmadan maymun gibi taklit edenlere yönelikti; Atatürk'e gelince, Batılılara hayran olmakla birlikte, yeri geldiğinde onlara kafa tutabiliyordu” (2015,337).

Özneye ilişki, bir bütünlüğü ifade eder. Kişinin başkalarıyla iletişimde bulunduğu bu süreci anlamlandıran tanım ise her bireyin bir kimliğe sahip olması, yurttaşlıkla ilgilidir. 'Devlet' kavramı bu aşamada ortaya çıkar, Hegel, bireye özne konumunu, evrensellik boyutunu kazandıranın devlet olduğu görüşündedir. Birey devletle ilişkiye girdiğinde, bu bütünlükten dolayılandığında, başka bir deyimle, “yurttaş” kimliğini kazandığında özne konumuna yükselir. Ötekiyle “erek” türünden ilişki kurmak demek, bireylerin, birbirlerini yurttaş kimliğiyle tanımaları demektir; gerçek tanıma budur. Yurttaş, sivil toplumun değil, devletin ögesidir. Birey, sivil toplumun çıkmazından, kötü sonsuzluğundan, yani burjuva konumundan, devlet içinde, yurttaş kimliğini kazanarak kurtulur, Kendinin bilinci olarak insan devletin dolayımını tanıyan bireydir. Devletin dolayımını tanımaksa, bireyin toplumsal kurumlarla barışması, dolayısıyla kendisiyle barışması demektir (Özçınar,2007,246).

Sosyal kimlik 'ben ve öteki' mücadelesinin son süreci olarak devlet yönetimi tarafından tanınma ve tanıma önemlidir. Butros'un yaşadığı Lübnan, bu tarihte Osmanlıya aittir. Ulusçuluk cereyanının Osmanlıyı dağıtmaya başlayacağı rüzgârın

arifesidir. Büyükbaba, Osmanlı sultanlarının meşrutiyet girişimleriyle güç toplamaya ve iktidarlarını güçlendirmeye çalıştıkları girişimleri gerçek bir demokrasiye dönüştürmedikten sonra anlamsız olduğunu düşünür. Osmanlı azınlığı olarak yasal haklarının eşitlenmesini ister. Sahip oldukları ırk ve din aidiyetini yadsımadan kullanmak isterler (2015,140). Bu yüzden Butros okulunu açsa da mutlu değildir. Hedefini yakalamış; ama özne olarak kendisini Osmanlı'nın bir yurttaşı olarak hissedememiştir. Öte yandan Fransa tarafından toprakları işgal altındadır. Bu sebep onun gitme arzusunu bitiremez:

“Bütün göç edenler, bütün başkaldıranlar, giderek daha adaletli bir dünya düşü kuran bütün insanlar, bunu her şeyden önce yurtlarını yöneten toplumsal ve siyasal sistemde kendilerine bir yer bulamadıkları için yapmışlardır; ama her zaman buna, tek tek kararlarını belirleyen kişisel bir etken de eklenmiş ve bu yüzden, örneğin bir kardeş çekip gitmiş, öteki kalmıştır.” (2015,146).

Hegel'e göre bir kişinin özgürlüğü bir devletin yurttaşı olmakla evrensel bir boyuta ulaşır. Ancak böylelikle kendisini basit bitimli bir varlık olarak değil, evrenselin sonsuzluğu içinde yer alan bir özne olarak hissedecektir. Devletin yurttaşı olarak devletin kurucusu konumunu kazandığını görecektir, devlete, devletin kurumlarına sahip çıkacaktır. Kişinin gerçekle ve kendisiyle barışması devletten yani evrensellikten dolaylanması koşulunu içerir. Hegel'in siyaset felsefesinde kişi bu dolayım, devletin evrensellikine katılmasıyla özgürleşir. Kişinin özgürlüğü devletten dolayımı var sayar. Başka bir deyimle, kişi devletin kendisini tanımasıyla özgürleşir. *Yolların Başlangıcı*'nda yazarın atalarının hepsi Osmanlıya bağlı bir coğrafyada var olmaya çalışmışlardır. Bu durum, Hegel'e göre özne tanımlaması için eksik bir halkadır.

Sonuç

Amin Maalouf, Orta Doğu'nun sessiz tarihinin hikayelerinden bir kısmını *Yolların Başlangıcı*'na taşır. Yazar, Orta Doğu'da toprağını terk etmenin kaçınılmaz olduğu göç problemini atalarının hatıralarıyla anlamaya çalışırken kendisinde eksik olan bir parçayı tamamlar. Bu eseri dikkate alarak gittikleri ülkelerden dönemeyen, nesilleri kaybolan ve coğrafyalarından sonsuza kadar kopan göçmenleri 'ben ve öteki' kavramları açısından değerlendirmek mümkün olabilmektedir.

Büyükbaba Butros, Orta Doğu'da göçmenliği başlatan sebebi bitirmek ister. Ülkesinin bilgi açığını efendi Batı'dan örnek olarak kurduğu laik okullarla giderebileceğini düşünür. Fakat kendi toplumu bu eğitim anlayışını desteklemez. Mücadelesinde yalnız kalan Butros'un halkı için düşündüğü çözüm tanınmaz. Hegel diyalektinde 'ben ve öteki' sürecinin ikinci halkası eksik kalır.

Cebrail, başarılı bir işadamı olmak için gittiği Küba'da Butros'un katlanamayacağı koşullara direnirken ağabeyi gibi bir bilgi birikimine sahip değildir. Yaşayarak öğrenmeyi tercih etmiş, saygın bir hayata sahip olmayı 'öteki'yle mücadelesinin üst sınırı olarak belirlemiştir. Başarı nesnesine sahip olmak ise kendisini aydınlatmaya yetmemiştir. Yeğeni Amin, Cebrail'in ölümünden uzun bir süre sonra ziyaret ettiği Küba'daki evini gördüğünde bağımsız bir özne haline gelemediğini keşfeder. Cebrail, kopamadığı coğrafyasının dilini ve kültürünü yeni yerine tutunmak için kendisine kalkan yapmıştır. Batı'nın Asya'sı Küba'daki evine Endülüs Emevi devletinin Elhamra sarayındaki süslemeleri taşımış ve Gırnata'nın son Müslüman krallarının duvarlarına Arapça yazdırdıkları "Lâ gâlibe illallah" sözüne sığınmıştır (2015,270). Cebrail'in evi, bu eserin anlatıcısı Amin Maalouf'ta göçmenlikte kaybolan

öznesini keşfetmesi ve aydınlanmasına sebep olur; ama neticesi mutlu etmeyen bir tecrübedir:

“Geçmiş benim için bugün artık o kadar uzak değil, bugünün ışıklarını, bugünün hayhuyunu kuşandı ve dikkatli duvarlarını. Alışıyorum, uysallaşıyorum, kendimi unutuyorum, kendimi düşünüyorum, kendime sahip çıkıyorum. Kaybolmuşluk tutkumu odadan odaya dolaştırıyorum: Burada, geçmişte, benimkiler...” (2015, 274).

Yolların Başlangıcı'nın dört yıl devam eden yazılma süreci anlatıcının ataları, kültürü ve coğrafyasına hissettiği yabancılaşmayı bitirir. Maalouf, yazar olarak kendisini besleyen geçmişini tanıma, kabul etme ve yorumlama imkânına sahip olabilmıştır. Aydınlanmanın son adımı yurttaşlık olgusu ise yazarda ikiye ayrılmıştır. Hem Lübnan hem Fransa ana vatanıdır. Öteki ile olan mücadelesini anlamlandırabilecek bir bilgiye sahiptir ve bunu kendisini özne durumuna getirmek için kullanabilmıştır; fakat Hegel diyalekti açısından tam bir özneye dönüşme durumunda değildir. Maalouf, iki ülkeyi memleket olarak kabul etmesinin sebebini *Ölümcül Kimlikler*'de açıklar:

“1976'da Lübnan'ı terk edip Fransa'ya yerleştiğimden beri, son derece iyi niyetli olarak, kendimi 'daha çok Fransız' mı, yoksa 'daha çok Lübnanlı' mı hissettiğim ne kadar çok sorulmuştur bana. Cevabım hiç değişmez: 'Her ikisi de!' Herhangi bir denge ya da haktanırlık endişesi yüzünden değil, ama cevabım farklı olsaydı, yalan söylemiş olurdu. Beni bir başkası değil de ben yapan şey, bu şekilde iki ülkenin, iki üç dilin, pek çok kültür geleneğinin sınırında bulunuşumdur. Benim kimliğimi tanımlayan da tam olarak budur. Kendimden bir parçayı kesip atmış olsaydım, daha mı gerçek olurdu?” (2017, 9).

Amin Maalouf'un bu eseri, Batı dünyasında 'öteki' olarak tanımlananın belirleyicisinin din değil, coğrafya olduğunu gösterir. Yazarın Hıristiyan olan aile fertleri gittikleri ülkelerde dinlerinin aynı olmasına rağmen birer özneye dönüşemezler. İbrahim Kalın'ın Batı tarafından İslam dünyasının reddedilişinin sebeplerine dair öne sürdüğü görüşler, Lübnan'da 1900'larda yaşayan Hıristiyan Butros ve halkı için de geçerlidir (2015,111):

“Yaklaşık iki asırdır Müslüman kitleler kendilerini tarihin dışında, kültürel geri kalmışlık sendromuyla hareket eden özneler olarak görüyor. Şanlı bir geçmiş ve güçlü bir 'ben' bilinciyle, mevcut siyasî, sosyal ve ekonomik daralma arasındaki gerilim, tepkisellik olarak ortaya çıkıyor. 'Kurban edilmişlik' psikolojisi, Müslüman dünyayı modernite karşısında umutsuzluğa, kırgınlığa, öfkeye mahkûm ediyor. Batı, İslâm dünyasının 'modern ötekisi' haline gelmiş durumda. İslâm dünyasının kendi değerlerine dayanan bir gelecek inşa etmesi, bu psikolojiden kurtulmasına bağlı. Kendi tarihinin öznesi olan bir İslâm dünyası, geçmişiyle barışık, geleceğine güvenle bakabilen bir dünya olacaktır. Bunun için Müslüman dünyanın Batı algısını gözden geçirmesi ve bir 'öteki' olarak Batı'yı aşması gerekiyor.” (2016,22)

Her göçmen, kendi ülkesinden daha iyi olduğunu düşündüğü ülkeye giderken hayallerinin esiridir. Göçmen olduktan sonra ise ayrıldığı coğrafyanın özlemi onu esir alır. Hegel'in öne sürdüğü 'ben' ve 'öteki' kavramı çoğu zaman göçmenlerde çözümlenmemiş bir düğüm olarak kalır. Orta Doğu çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Asırlardır bir arada yaşamışlığın verdiği tecrübeyle kendisine yöneltilen önyargıyı yenebilecek bir bilgi birikimi bu coğrafyada bulunmaktadır.

Kaynaklar

- CORM, C. "Amin Maalouf Talks About His Latest Book Origin" This interview a <http://www.aljadid.com/content/amin-maalouf-talks-about-his-latest-book-origins>.
- DUFOUR, S. "Origins not Roots" 18 Kasım 2008 <https://www.world-religion-watch.org/index.php/book-reviews-on-relevant-religious-and-cultural-issues/179-origins-and-not-roots-origins-by-amin-maalouf>.
- EGE,R. (2006). "Dolayım", *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 4, 1.Baskı, İstanbul: Babil Yayıncılık.
- GIRARD,R. (2013). *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, İstanbul: Metis Yay.
- HANÇERLİOĞLU,O.(1980) "Yabancılaşma", *Felsefe Ansiklopedisi*, Cild 7, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KALIN,İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- KALPAKLI,F. (2016). *Amitav Ghosh ile Elif Şafak'ın Romanlarında Ötekileştirme*, Konya: Çizgi Kitapevi
- KULA, O.B. (2010). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*, Cilt 1. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KULA, O.B. (2011). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*, Cilt 2. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- MAALOUF, A. (2015). *Yolların Başlangıcı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MAALOUF,A. (2017). *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MAALOUF, A. (2017). *Ölümcül Kimlikler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MAALOUF, A. (2017). *Afrikalı Leo*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MAALOUF, A. (2017). *Fransız Akademisine Kabul Konuşması*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZÇINAR, Ş. (2007). *Kendinin Bilinci ve Öteki Diyalektiği, Hegel Felsefesinde Bilincin Dolayımı ve Nesnelleşmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Tatar, B. (2001). "Hegel'in Zihin Fenomenolojisi'nde 'Arzu' Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler", *OMUİFD*, Eylül, s.313.
- TEMERSON, C. (2008). "Origins,By Amin Maalouf, Trans" <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/origins-by-amin-maalouf-trans-catherine-temerson-1027353.html> 21 Kasım 2008 1.10.2017
- WILSON, J. (2008)"AncestralJourney" <http://www.nytimes.com/2008/07/06/books/review/Wilson-t.html> 01.10.2017.

